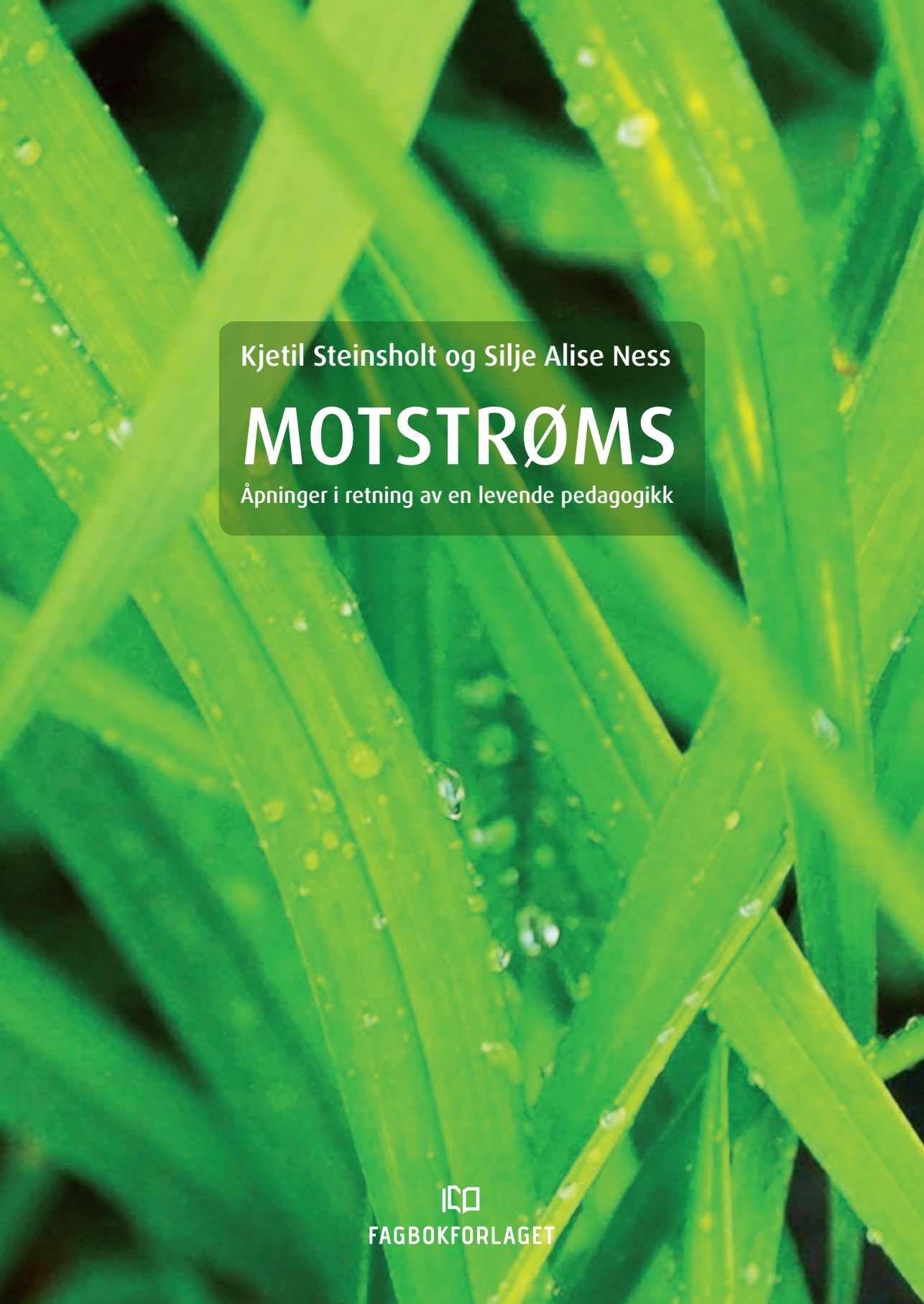

A close-up photograph of green grass blades, likely from a lawn or field, with numerous small, clear water droplets clinging to their surfaces. The blades are oriented diagonally across the frame, creating a sense of depth and texture. The lighting is soft, highlighting the vibrant green color of the grass and the glistening of the water.

Kjetil Steinsholt og Silje Alise Ness

MOTSTRØMS

Åpninger i retning av en levende pedagogikk

FAGBOKFORLAGET

MOTSTRØMS

Kjetil Steinsholt og Silje Alise Ness

MOTSTRØMS

Åpninger i retning av en levende pedagogikk

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2016

ISBN: 978-82-450-2930-7
ISBN (trykt): 978-82-450-1989-6

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget
Forsideillustrasjon: Vilde Margrethe Juul Steinsholt
Boken er utgitt med støtte fra Institutt for pedagogikk og livslang læring, NTNU.

Motstrøms – Åpninger i retning av en levende pedagogikk er en vitenskapelig publikasjon med fagfellevurderte kapitler.

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Forord

Du puggar i bøker så heile din haus
Blir proppfull av data og dokumentari.
Der blir du ein slave som aldri slepp laus
Frå kunnskapens vegar det sjeldan finst far i.

Hans Hyldbakk

Denne boken kan forstås som et litt uvanlig bidrag til den pedagogiske «vitenskap». Det er ikke en metodebok, ikke en teoribok, ikke en lærebok, ikke en typisk fagbok og den har heller ikke fotfeste i større nasjonale eller internasjonale forskningsprosjekter. Boken er derimot et resultat av flere års intens reisevirksomhet til barnehager og skoler, hvor vi etter beste evne har forsøkt å fortelle at det finnes andre pedagogiske stemmer enn de «autoritative» stemmene som i dag høylytt og nesten uten tvilrådighet spres rundt i våre pedagogiske institusjoner. En slik omfattende reisevirksomhet, og dialogene vi hver for oss har hatt med dem som godvillig har lyttet til våre ofte uferdige og skisseaktige perspektiver, har vært helt avgjørende for oss og gitt en god følelse av at vi ikke har skrevet de ulike kapitlene i denne boken i mørke; vi vet at mange ansatte i barnehager og skoler, men også en rekke kolleger og studenter på universitet og høyskoler, har vært opptatt av de samme vanskelige problematikkene og grublet over lignende spørsmål som vi har. Konklusjonen har ofte vært at det rett og slett er svært vanskelig å sette ord på slike ting fordi de er så ordinære at det rett og slett kan være umulig å si noe vettugt om dem i generelle vendinger. Vi har likevel forsøkt. Og for å få et slikt prosjekt i havn – i den grad det er mulig – har vi i tillegg til kjente pedagogiske perspektiver hentet inspirasjon, innsikt og glede fra film, performancekunst, teater, rock og jazz, arkitektur, litteratur, fitness og litt filosofi. Om dette grepet har vært vellykket eller ikke får leseren selv avgjøre.

Motstrøms bør derfor leses som en åpen invitasjon til alle pedagoger som kanskje ønsker å vite litt mer om viktige, men ofte «umulige» fenomener som lek, undring, vennskap, disiplinering, improvisasjon og hva det betyr å fatte ansvarlige beslutninger som vil komme hvert enkelt barn til gode. Vi stiller en rekke tanker om dette til leserens disposisjon. Samtidig ønsker vi at boken kanskje kan være med på å skape en mer vital pedagogisk kultur som fremmer gleden av å la seg overrumple, forvirre og bevege mer enn det å falle tilbake til det vi er fortrolige med og som kanskje overhodet ikke lar seg bevege. Det

er en invitasjon til å våge å åpne nye dører, bryte ut av rigide konvensjoner som preger mye av den pedagogiske virkelighet, erfare hva det betyr å legge det selvsagte bak seg og ikke minst forsøke å bryte seg løs fra tanken om at dagens pedagoger skal være praktfulle representanter for en ny «generasjon lydige». Vi har forsøkt å gå imot strømmen i den forstand at vi er opptatt av å få frem pedagogikkens ikke-instrumentelle sider. Vi mener at nettopp dette er avgjørende for enhver levende, livsbejaende, lydhør, åpen og villfarende pedagogikk. Vi ønsker gjennom denne boken å åpne opp for en pedagogikk hvor vi rystes i møte med noe som virkelig griper oss og som vi rett og slett ikke kan ha herredømme over.

Her i dag, 2016

Kjetil Steinsholt / Silje Alise Ness

Innhold

1 Det ordinære menneske

De nære tings pedagogikk og kunsten å dyrke synets tålmod	9
Hverdagslivets ordinære karakter	11
Det ordinære smetter unna ulike definisjoner (og teorier)	13
Det ordinæres kompleksitet	15
Evnen til å kunne stoppe opp og se	17
Fra det ordinære til det ekstraordinære og tilbake igjen	21
Øyets pedagogikk	24
Litteratur	27

2 Det improviserende menneske

Fritt og spontant – eller bundet og planlagt? Eller kanskje litt av begge deler? ..	29
Gombrowicz, formen og mulighetene for improvisasjon	32
Improvisasjon som kreativt gjenbruk	36
Improvisasjon er nødvendig, men umulig – eller?	38
Improvisasjon når kunnskapen ikke passer til situasjonene	42
Profesjonell pedagogisk praksis: Fra vinkjenneri til disiplinert improvisasjon	46
Improvisasjon, spontanitet og knallhard jobbing	54
Improvisasjon, lek og negativ erfaring	56
Improvisasjon som hermeneutisk samtale, dialog, takt og fest(ival)	59
Litteratur	70

3 Det undrende menneske

Overraskelse, begeistring og litt forvirring – barn som grublende poeter	73
Barns undring og filosofi	74
Barns undringstimer	85
Lek og undring	88
Det apollinske og dionysiske	90
Undring, overraskelsen og forholdet til den andre	91
Laurie Andersons performancekunst: Kunsten å skape undring	95
As:if – et eksempel på Andersons «kreative» innspill	97
Erfaring, undring og pedagogisk seriøsitet	101
Erfaring og møte med det fremmede	110
Undring som møte med det ukjente som noe kjent	113
<i>Alice i Eventyrland</i> og undringens ambivalens	116
Litteratur	122

4 Det lekende menneske

Bevegelsen hit og dit og selvforglemmelsens pedagogiske kraft	125
Den enkle, men vanskelige leken	126
Lekens estetikk: Schiller	134
Om lek som fenomen og dens bevegelsesdynamikk: Buytendijk	138

Lek som kunstens måte å være på: Gadamer.....	151
Lek som en avgjørende døråpner mot sannheten	158
Litteratur	170
5 Det vennskapelige menneske	
Åpenhet, dialog og betydningen av å leve sammen som venner	173
Vennskap som fortrolighet – eller fellesskap? Aristoteles innsirklet	177
Barns vennskap, slik det fortøner seg i deler av forskningen.....	183
Dypt vennskap: Det å dele tid og tillit sammen	189
Vennskap og åpenhet i dialog/samtale med den andre	192
Vennskap, empati og det å bli hørt og sett – Ray Davies og <i>Schoolboys in Disgrace</i>	197
Det barnlige vennskapets medstrukturer og betydningen av det å være forskjellig	202
Litteratur	206
6 Det (u)besluttssomme menneske	
De åpne dørers pedagogikk, Jim Morrison, Jacques Derrida og break on through (to the other side)	209
Møte med dørene	212
Dørstokkene som bærer av det midt imellom	214
Midt imellom er The Doors	217
Jim Morrisons amerikanske bønn	219
Morrisons dionysiske visdom.....	222
(to the other side). Usikkerhet, risiko og på sporet av en mer ydmyk pedagogikk.....	228
Aporiaglimtet og dets tre ansikter – en oppsummering	238
Litteratur	245
7 Det disiplinerte menneske	
Ekte løping, kunstig løping, fitness og betydningen av kroppen som maktens skyteskive.....	249
Den ekte løpingens gleder.....	251
Med en liten forkjærlighet til tredemølla	256
Fra fysisk tortur til et lite blikk: Michel Foucault – disiplin og straff.....	261
Biomakt, normalisering og den bekjennende praksis	265
Tredemøllas opprinnelse i fengslene.....	267
Treningssentre, Panoptikon og normaliseringsteknologier	273
Den pastorale makt, bekjennelsen i treningssentrene og individuelt tilpassede programmer	278
Litteratur	284

1 Det ordinære menneske

De nære tings pedagogikk og kunsten å dyrke synets tålmod

Den ene av oss to forfattere husker dette ganske godt: I 1970 ble det nye rådhuset i bygda åpnet med et stort bibliotek og, ikke minst, med en av Norges mest moderne kinoer. Hele kommunestyret hadde blitt invitert til en spennende filmaften av den nyansatte kinosjefen. På programmet sto *Tannlege på sengekanten*. Selv om forfatteren ikke har sett filmen, vet han at filmens hovedperson, Thomas (elev på tannlegehøgskolen), hadde angst for og systematisk unngikk det annet kjønn. Hans rike tante, Svane Hansen, likte ikke dette. Nå er hun i ferd med å skrive sitt testamente, og om Thomas skal få arve hennes penger, stiller hun strenge krav: Thomas må drikke masse øl, forføre jenter på løpende bånd og dessuten elske hornmusikk. Slikt blir det ikke nødvendigvis god film av! Det interessante i denne forbindelse er ikke filmens mulige kvaliteter, men heller lokalpolitikernes reaksjoner etter å ha sett filmen. Noen, spesielt de fri-lynte på høyresiden, kom smilende ut av kinosalen, kanskje med tanken om at «dette må jeg jaggu prøve» før det blir for sent. Noen kom ut med særdeles trang benføring og lut gange, mens andre litt ut på venstresiden, pinlig berørt, forsøkte å late som om de ikke hadde vært på kino i det hele tatt.

Uken etter ble det satt opp en ny og helt annerledes film av den kjente russiske filmskaperen Andrej Tarkovskij. Tittelen var kort og godt *Stalker* (vandringsmannen). Forfatteren ble etter å ha sett filmen slått ut – og det har vært vanskelig å komme til hektene siden. Alt skjer på en dag. Lyden av dryppende vann. Kameraet glir rolig gjennom rommet. Vi beveger oss inn en dør og inn i et rom uten farger. Et bord, kanskje et nattbord. Buldringen av et eller annet transportmiddel får et glass med vann på bordet til å bevege seg sakte. Svært sakte. Ingen ting som skjer i *Stalker* er tilfeldig. Alt som skjer i *Stalker* er samtidig fullt av tilfeldigheter. Filmene åpner med en merkelig scene fra en rotete og skitten, mørk bar, akkompagnert av elektronisk musikk med østerlandske motiver. Kameraet fanger inn tre grove vegger og et kaldt interiør som skaper en klaustrofobisk atmosfære; rommet omdannes til en slags iskald hule. En lat

bartender dukker opp fra en inngang i det ene hjørnet og følges av en høy kunde som senere viser seg å være Professoren. Professoren bestiller en kopp kaffe mens han venter på sine venner, Stalker og Writer. De tre vil samles her for å planlegge sin reise til Sonen, et magisk sted som utfordrer den menneskelige fornuft og logikk. Det er snakk om et slags magisk Gulag i et reelt fysisk rom. Baren fremstår som menneskes base før de trer inn i et nærmest uforklarlig rom, og som de vender tilbake til etter at ekspedisjonen er gjennomført. Den monokrone kameraføringen i baren følges opp av et merkelig sitat (som dukker opp på lerretet) fra en tekst skrevet av en fiktiv nobelprisvinner. Det gir kun forvirrende informasjon om Sonen: «Hva er en meteoritt?» Et besøk av noe som bor i en kosmisk underverden? På en eller annen måte har vår lille, ordinære verden vært vitne til at et mirakel har blitt født: Sonen. Teksten avbrytes ved at kameraet fører oss til en leilighet, hvor en værbitt mann og hans familie sover i samme seng.

Ved siden av bordet ligger en sovende kvinne. Ved siden av henne en liten pike med skaut. Ved siden av henne en mann som antagelig er hennes far. Buldringen høres tydeligere nå. Hele rommet skjelver. Det er rart at noen i det hele tatt kan sove i et slikt leven, spesielt når toget spiller et opptak av den franske nasjonalsangen. Kameraet beveger seg svært langsomt over menneskene i sengen, først én vei, så tilbake. Lyden fra toget forsvinner. Vi hører dryppende vann igjen og er tilbake i sengen. Mannen ruller seg rolig ut av sengen. Han sover uten underbukse, men med trøye. Han tar på seg underbuksen, og selv om han er redd for å vekke sin kone, tar han på et par tunge sko og går saktmodig, men tungt inn mot kjøkkenet. Vi får et langt glimt av bakhodet hans. Mannen, som altså er Stalker, ser nå gjennom døren som kameraet så inn i mens han lå og sov. Forskjellen er bare at han ikke lenger er i sengen. Stalker går til høyre, men kameraet er fokusert på stedet han var; det viser hva han så, men som han ikke lenger ser. Han går inn i kjøkkenet. Skrur på tappekranen, tenner dampkjelen og pusser tennene sine. En lampe tennes. Det første som blir sagt i filmen kommer fra Stalkers kone: «Hvorfor har du tatt klokken min?» Filmene har knapt kommet i gang. Hun har akkurat stått opp. Fra Stalkers synspunkt har hun allerede begynt å kjeft. Kjefter og gneldrer på ham og kaller ham en tyv. Ikke rart han vil ut. Men klokken antyder noe helt sentralt i filmen: tiden. Tarkovskij sier til sitt publikum: «Vær så snill, ikke se på klokken deres.»

Stalker er en film som ikke beveger seg inn i hastighetens landskap – «gi dere over til Tarkovskij-tiden». Grunnen til at mennesker går på kino er, ifølge Tarkovskij, at de vil ha «a good time», ikke for at de skal sitte der og vente på at noe skal skje. Ingenting skjer i denne filmen hvis vi ser bort fra at alt skjer. En av mennene som følger Stalker på veien mot Sonen, Writer, svarer «absolutt ingenting» når han blir spurt om hva han egentlig skriver om. Etter hvert som filmen

skrider langsomt fremover (eller bakover), utforsker kameraet en dam og dveler ved plantene som sakte beveger seg frem og tilbake rett under overflaten, eller på et virvar av tilsynelatende tilfeldige punkter i et stillestående basseng. Først er det helt umulig å se noe av betydning, men når kameraet fryses ser vi noen bestemte ting her og der: en sprøyte, en istykkerrevet side fra Den hellige skrift, noen mynter. Og når vi begynner å samle disse tingene sammen, gir de oss andre motiver og bilder. Jo mer kameraet dveler, dess mer ser vi! Og jo mer vi ser, desto mer betydningsfullt blir det vi har foran øynene våre. Vi ser en orden i det helt ordinære. Plutselig blir vi dratt inn i det, og vi ser det. *Stalker* er en filmatisert arkeologi om det helt ordinære, det helt hverdagslige. Vi erfarer ikke mer ved å reise verden rundt på åtti dager eller dra på andre store eventyr, men ved å være oppmerksomme. Da vil vi kanskje oppdage at vi er i en annen verden som ikke er noe annet enn denne verden erfart med enestående oppmerksomhet. *Stalker* er åpenbart en svært åndelig film, den er mystisk, overraskende, skremmende og skaper en anspent og fryktinngytende stemning. Men den er likevel bygd opp rundt det ordinære, det vi umiddelbart betrakter som trivielt, det som «bare er der» og som vi sjelden ser. Den ber oss om å se nærmere på det usette. Vær så snill og se inn i et barneansikt! Se inn i en rose! Se på anemonen eller liljekonvallen! Se på skyggen som faller over byen! Se på det; det som kreves er dyp oppmerksomhet og – som Asbjørn Aarnes (2001) skriver – respekt for synets tålmod. *Stalker* tar oss med inn i synets tålmod. Tre menn på vei inn mot Sonen, et område som er fullt av farer og myldrer av merkelige fenomener. Men de reiser ...

Hverdagslivets ordinære karakter

Hverdagslivet leves ut. Det leves ut på det dagliges grunn midt i det ordinæres «kraftfelt». Den tyske filosofen Wilhelm Friedrich Hegel hevdet i sin tid at det ordinære, det vi er fortrolige med, ikke nødvendigvis er det vi kjenner best. Det kan ikke være tvil om at han her peker på noe svært viktig. Det ordinære trenger gjennom våre hverdagslige liv samtidig som det er det mest oversette og misforståtte aspektet ved vår sosiale tilværelse. Selv om mange filosofer og pedagoger etter Hegel har vært overbevist om at vi ved hjelp av et kritisk blikk og finurlige analyser vil kunne få større innsikt i hva det ordinære og hverdagslige egentlig betyr og hvilken rolle det spiller i vår sosiale verden, kan det likevel ikke være noen tvil om at det fortsatt er noe grunnleggende magisk og obskurt ved slike begreper. De er magiske, men samtidig grunnleggende og fruktbare; hverdagslivets ordinære karakter er selve fundamentet som vi kan «bygge store abstrakte tanker og skape innovative handlinger» ut fra. Likevel må vi forsone oss med at det ordinære stort sett forblir skjult i det hverdagslige liv (King, 2005; Gardiner, 2000).

Noen filosofer (som for eksempel Henri Lefebvre) har forsøkt å nærme seg det hverdagslige ut fra en forestilling om et fruktbart jordsmonn som er selve grunnen for enhver livgivende kraft som vi stort sett bare tankeløst går forbi. Et landskap uten blomster eller praktfulle trær kan være deprimerende for stivandrere, men det må ikke få oss til å glemme at det også i skogbunnen finnes et hemmelig liv med sin egen fantastiske rikdom. Vi legger bare ikke merke til det. Hverdagslivet og det ordinære tas derfor stort sett for gitt. Likevel er det ut fra en slik «felles grunn» eller et slikt «bindevev» våre tanker og handlinger får feste. Det er gjennom et slikt medium vi trer inn i ulike praksisformer, lærer om vennskap og kjærlighet, tilegner oss og utvikler kommunikative ferdigheter, formulerer normative forestillinger, føler et mangfold av behov, smerte og begeistring. Innenfor det hverdagslige utvikles våre mangfoldige evner, både individuelt og kollektivt, og det er her vi fullt og helt fremstår som oppriktige mennesker for hverandre.

Det er derfor viktig ikke å betrakte det ordinære som en slags rest, noe som er til overs og på den måten ikke kan hevde seg mot mer storslåtte aktiviteter som politikk, kunst og vitenskap. Uansett lever vi innenfor og bebor det ordinære; det ordinære er stedet hvor rutiner oppstår og konkrete kroppslige ønsker formuleres og møtes (King, 2005). Den ordinære verden er ikke kun en vanebasert, normal, tinglig og urefleksiv verden. Den er full av levende litteratur, kunst, sanger, ritualer og filmer – det kan aldri være snakk om at det ordinære er en ringere variant av det vitenskapelige. Det åpner opp for selvkritiske holdninger, og ikke minst er det i stand til å forholde seg til motsetninger og paradokser i det sosiale liv som fra tid til annen kan gjøre teoretisk skolerte pedagoger «forrykte». Det er derfor viktig å forsøke å bryte med samfunnsvitenskapens stereotyper om at vaner og den daglige tralt fullt og helt er rigide og trivielle adferdsmønstre.

Det hverdagslige har ofte blitt beskrevet som det «fotgjengende, verdslige liv» som er så ordinært og vanlig at vi sjelden legger merke til det. Det er snakk om en ferdig møblert bakgrunn som vi ofte ser, men ikke legger merke til. Det ordinære er noe som rett og slett «bare er der», noe umerkelig, noe vi nesten aldri tenker eller grubler over. Hverdagslivet hører til det «utstøtte området», området for de helt ordinære, nære ting som vi tar for gitt og ofte betrakter som noe ubetydelig – noe umerkelig. I mange tiår – og det er vel strengt tatt situasjonen fremdeles – var det å se nærmere på det hverdagslige og ordinære ikke noe seriøse pedagoger med forskerambisjoner skulle rote med. Det var banalt, trivielt og ordinært og ble ofte vurdert med oppgitte og lett blaserte trekkninger i skulderpartiet eller gjennom et dypt og mistenksomt forskerblikk. Innenfor pedagogikken har det dessverre ikke skjedd så store forandringer i synet på det ordinære: I det som kan minne om en nypositivistisk tid fremstår hverdagslivet

som noe altfor ordinært, en problematisk testarena og et fenomen det ikke er mulig å kvantifisere.

I forlengelsen av dette har forskere sett bort fra hverdagslivet og det ordinære fordi de i altfor sterk grad har vært opptatt av å «levere varene»: at forskningen skal ha direkte politisk relevans og at resultatene skal kunne si noe om «viktige spørsmål». I en slik sammenheng er det ordinære ikke et viktig studieområde. Det blir betraktet som et ikke-institusjonelt, ikke-politisk, ikke-pedagogisk felt og vil derfor ha svært liten relevans for *hardcore* forskning. Vitenskapen og etter hvert byråkratiske ordninger har homogenisert deler av det ordinære og «tømt ut» rikdommen og kompleksiteten i våre hverdagslige liv. Vi har skapt en natt der alle kuer forblir sorte. Vi mister evnen til å se, til å gripe de kvalitative egenskapene ved det som finnes der; vi blir blinde overfor det som er forskjellig og annerledes. Rytmen og teksturen i våre hverdagslige liv, og selve bakgrunnen for å fatte kloke beslutninger, kan være i ferd med å flate ut. Noen forskere (Jacobsen, 2009) har dog på treffende måter vist hvordan det ordinære på ingen måte er trivielt og kjedelig. Frederik Buytendijk (1933), som vi møter igjen i kapittel 4, hevder at det ordinære faktisk er en helt nødvendig ressurs for kreativitet, lek, undring og glede og på den måten – til tross for at betydningen av det ordinære er i ferd med å forvitte i det moderne samfunn – er ytterst viktig, ikke bare for pedagogikken, men for alt menneskelig liv. Han er dypt bekymret over at det ordinære rutinemessig blir neglisjert, oversett og beskjemmet av mange mennesker med alvorlige pedagogiske ambisjoner, og han stiller kritiske spørsmål om hvorfor dette skjer.

Det ordinære smetter unna ulike definisjoner (og teorier)

Vi lever våre daglige liv i en verden av ordinære ting og hendelser. Vi ferdes på gaten, møter andre mennesker mens vi er på farten, går inn og ut av bygninger og utfører våre gjøremål på bestemte steder. Hele tiden er vi omgitt av en mangfoldighet av helt ordinære ting: trær og beplantninger, hus og innretninger, møbler og bruksgjenstander, og hele tiden er vi utsatt for vær og vind og skiftende stemninger. Vi er alltid kastet ut i og «til stede» i en slik helt ordinær verden (Norberg-Schulz, 1995) – en verden som er så innlysende at det nesten er unødvendig å nevne det. Men det er nettopp det mest selvfølgelige vi har en tendens til å se bort fra. Det er ikke slik at vi ikke «ser», men det vi «ser» legger vi overhodet ikke merke til. Norberg-Schulz (1995, s. 15) ønsker å få frem nettopp dette ved å stille spørsmålet om hvilken verden barn i dag lærer om på skolen. Svaret er ikke «den ordinære verden», men snarere en uanskelig

verden av vitenskapelige abstraksjoner. Barn lærer ikke at vann er noe av det mest mangfoldige og spennende i naturen og at det på grunn av sin «føyelighet» lenge ble betraktet som alle tings opphav. I dag er får de heller innprentet at vann består av hydrogen og oksygen og har en helt bestemt kjemisk formel som det er viktig å huske på. Det er «vitenskapenes forståelses- og arbeidsformer» som preger livet i skolen, noe som kan ha ført til at det kvalitative aspektet ved verden har blitt borte – «rislende vann, lekende bekker, skjønne fossefall, veldige blå hav, vannet som bølger, som synger og som dormer i en ubeskrivelig ynde», for å sitere Charles Baudelaire (2013). En slik ensidig flørting med vitenskapen kan ha som konsekvens at vi føres bort fra de ordinære tingenes eksistens og hvilken skjult dybde og skjønnhet som ofte finnes der. Frans Kafka skriver i sin bok *Proessen* at logikkens lover er urokkelige, men de kommer til kort når et menneske vil leve!

Svært mye av det som har blitt skrevet og sagt om det ordinære har rett og slett vært ulike forsøk på å trylle frem relevante og klargjørende definisjoner. En rekke tenkere, og da kanskje først og fremst filosofer, har hevdet at det helt ordinære er grunnleggende viktig i våre liv, men de har slitt voldsomt med å komme frem til en definisjon som de selv og andre likesinnede er tilfreds med. Problemet de har slitt med er selvsagt at ved å kjempe seg frem til en slags definisjon av det ordinære har de på veien mistet mennesket av syne, altså oss. Vi forholder oss til det ordinære hele tiden, dag ut og dag inn. Straks man kommer på tanken om å definere og teoretisere over det ordinære (redegjørelser av en annen orden) blir det som regel så altfor abstrakt, altfor sofistisert og ugjenkjennelig for oss, og det blir nesten umulig å kjenne seg igjen i det ordinære som viser seg i og gjennom filosofenes lange og «presise» utredninger. For det er jo slik at vi stort sett vet hva vi mener med det ordinære når vi forteller om det, men at vi svært sjelden finner oss til rette med det som står om det i aktuelle fagbøker og tidsskrifter. Alt faller på plass i bøkens verden, men ikke i livet. Fortelleren i Julian Barnes' roman *Flaubert's parrot* forsøker å forklare hvorfor: Bøkene sier «hun gjør dette fordi ...»; livet sier «hun gjør dette». Bøker fremstår som tekster hvor ting forklares for oss. I livet selv blir ikke ting forklart på samme måte. Barnes' forteller er ikke overrasket over at noen foretrekker bøker i en tid hvor vi hele tiden forventes å ha solide forklaringer å feste vår praksis i.

Men det er selvsagt fullt mulig å forstå hva filosofene og noen få pedagoger har hatt å stri med. Det forstår vi hvis vi slår opp ordet «ordinært» i en hvilken som helst ordbok. Ordet er svært diffust, og andre ord som skal få frem betydningen av det ordinære, er mange og egentlig like uklare. Det ordinære blir ofte sett på som det vanlige, sedvanlige, trofaste, det alminnelige, det vi er fortrolige

med, det dagligdagse, det som ikke har noe unntak, det uinteressante eller det litt trivielle. Selvsagt kan dette hjelpe oss litt på vei, men vi bør kanskje heller sette oss rolig ned og spørre oss selv: Er ikke dette nærmest det samme som å definere en hund som noe som har et hode foran, en hale bak og et bein i hvert hjørne? Det er altså store mangler i de definisjonene av det ordinære som finnes i ordbøkene. Hva betyr «det dagligdagse», «det alminnelige», «det trofaste», «det sedvanlige» osv.?

Det kan selvsagt være både nyttig og nødvendig å forsøke å lirke frem en så presis definisjon av det ordinære som mulig, men samtidig er det viktig å gjøre dette uten å overdrive egenskapene ved det ordinære. Vi må for all del unngå å lage store teoretiske tankekonstruksjoner, fordi dette vil gjøre det ordinære så altfor abstrakt og på den måten føre det ut av det ordinære. Det ordinære er så vanlig at vi sjelden tenker over det. Samtidig er det helt fundamentalt, det gjennomtrenger og omgir oss hele tiden; det er på en måte snakk om en overgripende virkelighet. Vi kan nærmest ikke unnslippe det. Det er en viktig del av oss. Faren er at hvis vi pakker det ordinære inn i for mye teori og høytstående ideer, vil det ordinære ikke fremstå som noe ordinært lenger. Stringente abstrakte definisjoner og stivbeinte teoretiske refleksjoner er nok ikke det viktigste vi kan finne på for å kunne beskrive det ordinære. Det er viktigere å se seg rundt, se litt nærmere på det som allerede er rundt oss til daglig (King, 2005; Sjöholm, 2015). En teori om det ordinære vil bare skape abstraksjoner – det er bedre å se nærmere på det typiske ved hverdagslige erfaringer og hva som skjer når vi befinner oss midt i det ordinære. Sagt litt annerledes: Problemet med en definisjon av det ordinære er at de redskapene vi har tilgjengelig for å kunne løfte frem en slags definisjon – ord, begreper, betegnelser, osv. – alltid allerede er en del av det ordinære. Både det å definere og utvikle en teori om det ordinære vil kun skape en falmet forestilling langt inn i abstraksjonenes skyggedal. Blir det ordinære underlagt teoriens tyranni kan det fort bli snakk om en form for teknisk overprøving – raffinerte tankekonstruksjoner som skreller bort det praktisk betydningsfulle i begrepet, slik at det nærmest blir fremmed i møte med enhver hverdagslig situasjon. Livet handler om og viser seg som regel i og gjennom små, ordinære ting, foreteelser vi har vennet oss til, slik at de nærmest har blitt usynlige – en slags usynlighet som skyldes mangel på problematisering og refleksjon (Englund, 2004).

Det ordinæres kompleksitet

Et overhengende problem knyttet til enhver diskusjon av det ordinære er ikke bare å orientere begrepet inn mot andre inkluderende begreper, men også anta-

gelsen om at det faktisk er snakk om et svært komplekst begrep. Det kan derfor være greit å skille det trivielle og uinteressante fra det vi til daglig står midt i. Men det som kan virke greit er ved nærmere ettersyn kanskje ikke så greit likevel: Det ordinære er på en måte trivielt og uinteressant nettopp fordi det er så normalt og vanlig. Det er så vanlig at vi slettes ikke legger merke til det – vi tar det for gitt som en slags bakgrunn som ikke, eller kun svært sjelden, er gjenstand for undring. Likevel er det mye ved det ordinære som det er viktig for pedagoger å være interessert i, kanskje nettopp fordi det er så vanlig, alminnelig og så herlig normalt (King, 2004; Highmore, 2011).

Et viktig og interessant spørsmål i denne sammenhengen er hvem noe er ordinært for. Svaret er «enkelt» i den forstand at det ordinære alltid er mitt. Mitt liv, som andres liv, er ordinært fordi det er så alminnelig, normalt og velkjent for meg. Jeg har mine bestemte rutiner og adferdsmønstre, som kan omfatte komplekse oppgaver, vurderinger og ferdigheter, men verken jeg eller andre med relativt lik bakgrunn vil legge merke til dem i hverdagens livsstrøm. De som for eksempel jobber i en barnehage vil stort sett ikke reflektere over det helt ordinære – det er så dypt nedfelt i deres hverdagslige arbeidsoppgaver at de rett og slett ikke vil finne på å undre seg over det. Men en fisker, drosjesjåfør eller skihopper vil derimot kunne undre seg over hva de ansatte i barnehagen faktisk holder på med, hvorfor de gjør ting på den og den måten, og hvorfor de kanskje ikke ser at det finnes andre måter å forholde seg til hverdagen på. Det betyr at ordinære ting kan se svært uvanlig ut fra andres perspektiv. Poenget er at noe er ordinært ut fra et personlig perspektiv. Dette *noe* trenger overhodet ikke å være ordinært for andre, noe som betyr at betydningen av det ordinære ikke er «virkelig» og fastklemt, men rett og slett har en relativ og flytende kvalitet. Det er helt avhengig av det miljøet vi vandrer rundt i til daglig, de ferdighetene vi mestrer, våre interesser og andre erfaringer vi gjør og hendelser som treffer oss. Men det er ikke slik at vi på en presis måte trenger å bevisst kjenne til alle disse kvalitetene eller kombinasjonene av dem. Vi blir ikke dårlige pedagoger fordi vi ikke kjenner til dette. Vi trenger faktisk ikke å kjenne til alle ingrediensene for å kunne nyte et måltid.

En fisk undrer seg ikke over vannet den svømmer i. Det ville i så fall vært en underlig og overfilosofisk fisk. På samme måte er vi alle vevd inn i det ordinære. Likevel vil en slik innveving være forskjellig fra menneske til menneske – hvor vi er, hva vi har og hva vi gjør. Imidlertid vil ikke hvert enkelt menneskes innveving være så forskjellig, for det er ikke slik at vi betrakter andre som fremmede og helt forskjellige fra oss selv. Det ordinære er relativt fordi det bygger på våre interesser og evner. Vi har alle våre ordinære ting rundt oss, som bekler alle de erfaringene vi gjør, og som er viktige ressurser i vårt samspill med andre – men

likevel er de våre. Det ordinæres magi er viktig fordi det binder oss sammen uten å lage blåknuter; vi knyttes til andre – de fleste av oss er vanlige nok for våre medmennesker – men vi er fortsatt unike og noe for oss selv. Hvis vi er for særegne, vil vi ikke lenger være ordinære sammenlignet med andre, og hvis for mange av oss er unike, vil vi ikke vite noe om hva det vil si å være ordinær selv.

Det kan nesten se ut som kritikk er utelukket her, at det verken er riktig eller galt å være ordinær. Ved å betrakte oss selv som ordinære har vi i og for seg sagt svært lite, rett og slett fordi bare tanken på å beskrive det vi står midt i, er trivielt – ja, nesten utenkelig. Men samtidig har det ordinære en viktig funksjon i livet vårt – det lar oss nemlig gjøre mye! Vi kan gå gjennom dører, vi kan spise sammen med andre, vi kan skrive e-poster, sende SMS-er, vi kan argumentere, puste, døse, dvele eller hva det måtte være: Det er nettopp gjennom det ordinære, det stabile, det sikre og trofaste i det vi oppfatter rundt oss at vi faktisk har de rammene som må være til stede for å kunne gjøre helt hverdagslige ting (King, 2005). Alt dette er mulig på grunn av kunnskapen vi har og som vi har tilegnet oss ved å gripe tak i de tingene rundt oss som har en helt ordinær karakter. Vi stoler på at tingene holder stand. At de er trofaste og ikke spiller oss noen varige puss betyr at vi kan handle med en viss grad av sikkerhet. På mange måter er det på grunn av det faktum at tingene rundt oss fremstår som ordinære, at vi skaper rom for handling. Og ikke bare det: Vi er selv ordinære ved at vi stort sett oppfatter oss selv som bærere av en stabil eksistens. Ut fra det ordinære vil vi være til stede.

Evnen til å kunne stoppe opp og se

Det at vi opplever oss selv som bærere av en stabil eksistens, betyr selvsagt ikke at vi er statiske eller henger fast i det ordinæres grep. Poenget er rett og slett at betydningen av det ordinære bygger på den kjensgjerningen at vi på et hvilket som helst punkt i livet betrakter oss selv og vår situasjon som normal, velkjent, hjemlig og vanlig. Men det ordinære er aldri frosset fast, det forandrer seg kontinuerlig. På overflaten kan det se ut som det ordinære er uforanderlig; gresset er grønt, himmelen er blå, skyene driver forbi, barna leker i sandkassen og foreldrene henter barna til samme tid hver dag. Vi forstår det ordinære fordi det rett og slett har skjedd og fortsetter å skje. En av grunnene til at vi ikke merker det ordinære er at det er oss så nær, at vi lever med det. Det ordinære er det vi er plassert midt i. Vi er i det, vi kan gå over det, berøre det, lukte det og ikke minst se det. Det er en verden vi er kastet inn i. Verden starter ikke opp gjennom våre erfaringer av den. Den blir heller ikke formet av våre erfaringer. Vi blir kastet inn i en verden som allerede eksisterer, og hvor våre selv og de erfaringene vi

gjør blir lagt til det som allerede er der. Ordinære erfaringer har derfor ingen begynnelse; de er på en måte allerede formet. Vi er aldri i ferd med å tre inn i ordinære erfaringer, fordi vi alltid allerede er der.

Erfaringer er noe vi allerede stort sett er fortrolige med, noe vi allerede er innviet i. Vi kan velge å bite oss merke i dem, og da kan vi bli slått av ydmykhet over hva som faktisk finnes rundt oss. Vi kan bebreide oss selv for at vi ikke har sett nettopp disse tingene tidligere. Men for å kunne gjøre dette er det viktig å sette seg ned og se litt nærmere etter. Plutselig ser vi det ordinære – det vi stort sett bare har tatt for gitt – tydelig, og vi ser det som noe utenfor oss, noe vi ikke lenger står midt i. Den ene forfatteren av denne teksten har vokst opp i Bodø. Hun har gått den samme strekningen dag ut og dag inn i mange år. Plutselig en lørdagsnatt står jorden der og skinner, og det lyset som fyller rommet synes å komme fra tingene selv. De stråler det ut i den lyse og vakre sommerkvelden, alt fortrolles og det håndgripelige løser seg opp i et hemmelighetsfullt skimmer. Bak lyset ser hun konturene av fjell, majestetiske i det svake lyset, lik forstenede kjemper. Over Hjertøya henger solen lavt, havet ligger nærmest blikkstilte, måkenes skrik er plutselig vakkert, og hun kan nesten kjenne varmen av solen, til tross for at klokken er tre på natten. En aften med venner, vin, glede og latter sviner ut i nordlandssommerens evige dag. Alt ser ut til å strømme ut av tingene selv, ut fra de ordinære tingene som hun tidligere aldri har lagt skikkelig merke til. Hun har sett, men stort sett bare *oversett*. Dess mer vi ser, jo mer vil vi se, og vi vil bli trukket ut over det overfladiske og inn i det ordinæres kompleksitet og glans. Men vi vil også se at det komplekse kan avledes fra det enkle, fra de nære ting, at det komplekse spinner ut av noen få grunnleggende elementer som vanligvis finnes rett rundt oss. Vi trenger ikke nødvendigvis å reise til Bodø for å erfare dette. Det viktigste er å se og gi seg hen slik at vi blir trukket inn i det ordinæres enkle, men likevel så komplekse virkefelt. På denne måten trekkes vår oppmerksomhet inn mot det som finnes rundt oss, slik at når vi neste gang ser en blomst på marken, en linerle som spankulerer rundt i hagen, et blad som blir lekt med av vinden, en bille som strever seg frem i sandkassen eller et barn som dypt engasjert leker med sine leker, bør vi stoppe opp og undre oss mer. Det er snakk om å stoppe opp og se at dette øyeblikket betyr noe.

Alt ordinært kan, ved at vi ser nærmere etter, bli til noe annet, noe ekstraordinært. I *Stalker* møter vi en scene hvor kameraet tar en lang pause og etter hvert beveger seg langsomt tilbake. «Vi er her! Vi er i Sonen!» Det er like «vakkert» som *Stalker* har antydnet, men på samme tid er det helt ordinært. Luften fylles av lyden av munter fuglesang, av vinden som pisker i trærne, rennende vann, av tåke som henger over grønnsakene, ugress og andre planter som rolig svaier i brisen. Vi ser en flokete ledning som er festet til en telefonstolpe, og en rusten

bil. Vi er i en annen verden som i bunn og grunn ikke er noe annet enn vår ordinære verden betraktet med en ekstrem grad av oppmerksomhet. Vi har sett slike landskap tidligere, før vi møter dem på nytt i *Stalker*, men denne gangen blir landskapets *genius loci* (ånd) betraktet på en annen måte. Kameraføringen tvinger oss til det. Tarkovskij omstrukturerer verden for oss og får dette landskapet til å se annerledes ut ved å rette vår oppmerksomhet mot det ordinære (Dyer, 2012). Vi må lære oss å se! I Jean-Paul Sartres roman *Kvalmen* møter vi Roquentin, som vandrer rundt i en tilværelse som har endret karakter og har blitt absurd for hans blikk. Han opplever at verden og de ordinære tingene rundt ham ikke lenger har noen mening – en verden som viser seg å være absurd, som lever sitt eget liv fra intet og til intet (Amadou, 1967), og som fyller den som ser med en svimlende kvalme. For å kunne leve med en slik kvalme skapes det Sartre kaller *la mauvaise foi*, en tilstand hvor mennesket skaper seg en skinnverden for i det hele tatt å kunne overleve. Et slikt menneske fremstår som mennesket som ikke har *sett*. Verden og ens eget liv fremstår som blottet for mål og mening fordi man ikke har sett godt nok og lever på en løgn hvor man hele tiden lurar seg selv. Vi må stoppe opp og se, gjennom det ordinære!

En slik form for stoppepedagogikk bærer i seg risiko og et mangfold av muligheter. Det å stoppe er et øyeblikk hvor vi ser at det faktisk finnes andre muligheter enn dem vi har anvendt tidligere, at det manuset vi har fulgt og blitt vant til, kan være basis for improvisasjon. Vi gjennomskuer våre vaner, og vi inviteres til å erkjenne at vi ennå ikke har fanget alle svarene, og vi nærmest «tvinges» til å betrakte vårt samspill med andre mennesker med nye øyne. I forlengelsen av dette er det kanskje mulig å si at kvalitet og originalitet ikke lenger har noe å gjøre med å få frem noe nytt, men heller med å se det kjente og ordinære på nye måter. Det vi har foran oss, det Hegel kaller «det der» og som alltid allerede er der, har sine ordinære markører og kjennetegn. Skal vi skape noe «nytt», gjør vi det aldri ut fra et umarkert rom – det vi gjør er ikke å betegne et umarkert rom; vi iakttar på nytt et markert og ordinært rom mer enn vi bryter ut av det. Det ordinære rundt oss er alltid det samme, men også alltid annerledes! Istedenfor at pedagoger skal forsøke å få barn og ungdom til å tre ut av seg selv gjennom ulike kreative handlingsmønstre, vil det kanskje være mer oppbyggelig å motivere dem til å se mer sofistikert og intenst på det som allerede er rett utenfor deres egne fingertupper.

Det ordinære kan være komplekst og mangfoldig hvis vi tar oss tid til å se. Plutselig ser det ordinære annerledes ut. Det fremstår som noe bemerkelsesverdig. Det er på mange måter en viktig og nødvendig kilde til undring. Ofte forholder vi oss til det ordinære som om det er noe uinteressant og lite å bry seg om. Det er ikke riktig, og ved å betrakte det ordinære på en slik måte vil vi